

laşenko, *Ofitsialnaya ideologiya sovremennogo Aljira* (Çağdaş Cezayir'in resmî ideolojisi, Moskova 1982); *Tri goroda na Severe Afriki* (Kuzey Afrika'da üç şehir, Moskova 1982); R. Landa, *İstoriya aljirskoy revolyutsii 1954-1962* (Cezayir devriminin tarihi 1954-1962, Moskova 1983); Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristânî, *Kniga o religiyah i sektah (Kitâb al-milal va-n-nihâl* (trc. S. Prozorov, Moskova 1984); *İslam: İstoriografiçeskie oçerki* (İslâm: Kaynakları üzerine deneme, ed. S. Prozorov, Moskova 1991); *Musulmanski strani 70-80 godi* (1970-1980 arası müslüman ülkeler, Moskova 1991); *İbnü'l-Arabî, Mekkanskîe otkroveniya (el-Fütühâtü'l-Mekkiyye)* (trc. A. Kniş, Petersburg 1995); A. Dzordov, *İslamskiy mistitsizm i ego vliyanie na naselenie SNG* (İslâm mistisizmi ve onun Bağımsız Devletler Topluluğu halklarına etkisi, Petersburg 1995); *Politiçeskiy İslam* (Politik İslâm, Moskova 1995); *İslam v istorii Rossii* (Rusya tarihinde İslâm, Moskova 1995); A. Hismatullin, *Sufiyskaya ritualnaya praktika* (Sûfî ritüeli pratiği, Petersburg 1996); *Musulmanskiy mir SNG* (Moskova 1996); *İslamskiy vozrojenie v sovremennoy Rossii* (Çağdaş Rusya'da İslâm'ın yeniden dirilişi, Moskova 1998); Ebû Yûsuf, *Kitâb al-haradî* (trc. A. Şmidt, Petersburg 2001); E. Rezvan, *Koran i ego mir* (Kur'an ve dünyası, Petersburg 2001); *İslamskie orientin Severnogo Kavkaza* (Moskova 2001); Gazzâlî, *Kimyâ-yı Sa'âdet* (trc. A. Hismetullin, Petersburg 2002); A. Alikberov, *Epoha klasitskogo islama na Kavkaze: Abu Bakr ad-Darbandî i ego sufîyskaya entsiklopediya Reyhânü'l-hakâik XI-XII vv.* (Kafkasya'da İslâm'ın klasik devri: Ebû Bekir ed-Derbendî ve onun sûfî ansiklopedisi *Reyhânü'l-hakâik*, Moskova 2003); S. Prozorov, *İslam kak ideologiçeskaya sistema* (İdeolojik sistem olarak İslâm, Moskova 2004); *İslam na sovremennom vostokey* (Çağdaş Doğu'da İslâm, Moskova 2004). *İslam dlya rossii* (Rusya için İslâm, Moskova 2006); *Vostocniy Sotsium* (Doğu'da sosyoloji, Moskova 2007).

Rusya'da 1990'dan sonra tamamen serbest hale gelen ve Şarkiyat araştırmaları adı altında yürütülen İslâm araştırmaları halen şu kurumlarda yapılmaktadır: Afrika Enstitüsü (Moskova), Doğu Araştırmaları Enstitüsü (Moskova, Petersburg, Kazan), Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Moskova), Dışişleri Bakanlığı Diplomat Akademisi (Moskova), Şehâbeddin Mercânî Tarih Enstitüsü (Kazan).

Son yıllarda çıkarılan dört ciltlik *İslâm* adlı ansiklopedik sözlük, eski Rusya İmparatorluğu'na bağlı bölgelerdeki İslâm hayatıyla ilgili en doğru bilgileri vermektedir. Eski Rus, Batı ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ülkelerinden yetmiş kadar bilim adamının makaleleriyle katkıda buldukları bu eser Rusya'da İslâm konusunda son dönemde hazırlanmış en önemli çalışmalardan biridir. İslâm araştırmalarıyla ilgili bugün 300 civarında uzman çalışmaktadır ve bunların büyük bölümü Petersburg, Moskova, Kazan, Ufa, Mahaçkale gibi şehirlerde toplanmıştır. Bu uzmanlardan bazıları şunlardır: A. Ahundov, A. Alikberov, A. Hismetullin, A. Ignatenko, A. Kniş, A. Malaşenko, A. Yarılkapov, A. Yunusova, C. Zeynullin, D. Arapov, D. Dobaev, E. Kisriev, E. Kratov, E. Rezvan, E. Sibgattullina, G. M. Kerimov, I. Zvyagelskaya, M. Piotrovskiy, N. Kapustin, O. Akimuşkin, O. Bolşakov, R. Landa, R. Muhammedşin, S. Abaşin, S. Prozorov, V. Bobrovnikov, V. Çernous, V. Naumkin, O. N. Senyutkina, L. Syukiyaynen.

BİBLİYOGRAFYA :

Materiali dlya izuçeniya i obliçeniya Moham-medastva, Kazan 1873, tür.yer.; S. Batsieva, "Arabistika (1818-1917)", *Aziatitskiy muzey-lenin-gradskoe otdelenie instituta vostokovedeniya AN SSSR*, Moskva 1972, s. 270-280; A. Jeltaykov, "İzüçenie istorii Turtsii", a.e., s. 428-434; V. Romodin, "İzüçenie istorii Blijnego i Srednego Vostoka", a.e., s. 435-467; A. Kononov, *İz istorii izuçeniya tyurskih yazikov v Rossii*, Moskva 1974, tür.yer.; Ebrar Kerimullin, *Kitap Dünyasına Seyahat*, Kazan 1979, s. 12-48; P. A. Gryazneviç, "Koran v Rossii", *İslam, religiya, obşçestvo, gosudarstvo*, Moskva 1984, s. 76-82; Baymirza Hayit, *Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri*, İstanbul 1987, s. 226-240; E. Rezvan, "Koran v Rossii", *İslam na territorii buyşey Rossiyskoy imperii*, Moskva 1998, I, 47-58; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I: Yabancı Türkologlar*, Ankara 1998, s. 83-101; R. Valeev, *Kazansko vostokovedenie istoki i razvitiye (XIX v. 20 gg. XX v.)*, Kazan 1998, s. 128-142; V. V. Barthold, *Asyanın Keşfi: Rusyada ve Avrupada Şarkiyatçılığın Tarihi* (trc. Kaya Bayraktar - Ayşe Meral), İstanbul 2000, s. 281-303, 439-453; *İslam v Srednem Povolje*, Kazan 2001, s. 470-475; *İslam v sovetskom i postsovetskom prostranstve*, Kazan 2004, s. 138-148; M. Habibullin, *İz istorii Kazanskogo islamovedenie vtoroy polovini XX- načala XX veka*, Kazan 2004, s. 72-147; N. A. Smirnov, *Sovyet Rusya'da İslâm Tarihi İncelemeleri* (trc. Arif Berberoglu), İstanbul 2005, tür.yer.; S. Prozorov, "Nauçnoe islamovedenie v Rossii", *İran Segodniya*, sy. 1 (6), Moskva 2006, s. 20-24; İbrahim Allahverdiyev, "Rusya'da Tasavvuf Çalışmaları", *Tasavvuf*, sy. 16, Ankara 2006, s. 265-287; Semavi Eyice, "Barthold, Vasiliy Viladimiroviç", *DİA*, V, 85-87; Rıza Kurtuluş, "Kraçkovskij, Ignatij Julianoviç", a.e., XXVI, 286.

İSMAIL TÜRKOĞLU

RUŞÂTÎ (الرشاطي)

Ebû Muhammed Abdullah b. Alî b. Abdillâh er-Ruşâtî el-Lahmî (ö. 542/1147)

Endüslüslü

hadis, tarih ve nesep âlimi.

8 Cemâziyelâhîr 466'da (8 Şubat 1074) Endülüs'ün güneydoğusundaki Tüdmîr eyaletinin (Kûre) merkezi olan Mürsiye (Murcia) yakınında Oriyüele'de (Orihuela) doğdu. Ailesi aslen Yemenî olup Endülüs'ün fethinden sonra buraya yerleşen Benî Lahm kabilesine mensuptur. Ruşâtî nisbesini Mağrib'deki Ruşâta şehrinden aldığı ileri sürülmüşse de (Yâkût, III, 45; Sü-yûtî, I, 353) atalarından naklettiğine göre, dedelerinden birinin güle benzeyen irice bir benî (rose, rûşe) dolayısıyla küçüklüğünde bakımını üstlenen Avrupalı bir dadının onu "güllü oğlan" (rushatelo) diye anması daha sonraları ailenin bu nisbeyle tanınmasına sebep olmuştur (İbn Hallikân, III, 107; *EP²* [İng.], VIII, 635). İlim ve fazilet sahibi bir kişi olarak bilinen babası muhaddis ve kadî Ebû'l-Velîd el-Bâcî'nin arkadaşıydı.

Ruşâtî 472'de (1079) ailesiyle birlikte Meriye (Almeria) şehrine göç etti. İlk eğitimini Meriye'de aldıktan sonra Endülüs'ün diğer şehirlerine ilmi seyahatlere çıktı ve uğradığı yerlerde birçok âlimden faydalandı. Gençlik yıllarında daha çok edebî ilimlerle meşgul oldu. Ebû Ali es-Sadeî, Ebû Ali el-Gassânî gibi hadis âlimlerinden yararlanmasının ardından hadise yöneldi. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ve başka âlimlerden icâzet aldı. Hadis rivayetiyle tanınmasına rağmen fıkıh, tarih, dil, ricâl ve nesep ilimlerinde de otorite kabul edildi. Özellikle râvilerin hayatı, nesepleri, isim ve lakaplarıyla vatanları konusunda derinleşti. Hadis münekkâtleri tarafından zâbit, muhaddis, mütkin ve imam gibi vasıflarla anıldı. İbn Kurkûl, İbn Hayr, İbn Beşkûvâl, İbnü't-Tahhân, İbn Hubeys, Ebû'l-Velîd İbnü'd-Debbâğ, Ebû Bekir İbn Ebû Cemre gibi Endülüs âlimleri onun talebeleri arasında sayılır.

Yaşadığı dönemde meydana gelen olaylar ve gördüğü yerler hakkında *İktibâsü'l-envâr* adlı eserinde önemli bilgiler veren Ruşâtî 527'de (1133) Meriye'nin dünyanın en mâmur şehirlerinden biri, silâh ve savunma bakımından son derece ileri olduğunu söylemiş, bu tarihten kısa bir süre sonra Endülüs'ten çekilen Murâbitlar'ın bıraktığı şehirde yönetim boşluğu doğduğunu, bunu fırsat bilen kuzeydeki hiristi-

yan devletlerin 539'da (1144) şehri kuşat-
tığını, yaklaşık üç yıl süren kuşatmanın
ardından 542'de (1147) Meriye'nin işgal
edilip müslümanların kılıçtan geçirildiğini
bildirmiş, kendisi de bu işgal sırasında 20
Cemâziyelâhir 542'de (16 Kasım 1147) şe-
hid edilmiştir.

Eserleri. 1. *İktibâsü'l-envâr ve iltimâ-
sü'l-ezhâr fi ensâbi's-şahâbeti ve ruvâ-
ti'l-âşâr*. Kısaca *Kitâbü'l-Ensâb* olarak bi-
lilen ve altı cilt halinde telif edilen eserde
sahâbe döneminden müellifin zamanına
kadar yaşamış hadis râvileriyle muhaddis-
lerin nesepleri ve hayatları hakkında bilgi
verilmektedir. VII. (XIII.) yüzyıldan sonra
hem Endülüs'te hem İslâm dünyasının di-
ğer bölgelerinde şöhrete ulaşan *İktibâsü'l-
envâr* birçok âlime kaynaklık etmekle bir-
likte günümüze tam bir nüshası ulaşma-
mıştır. Kitabın I ve V. ciltleri Fas'ta (Kara-
viyyîn, nr. 301/92, 303/40), III. cildi Tunus'ta
(Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, nr. 1665) bu-
lunmaktadır. Birçok âlim tarafından ihti-
sar edilen eserin İbnü'l-Harrât, Muham-
med b. Ali el-Ensârî el-Mürsî, İbnü'l-Hay-
dırî, İsmâil b. İbrâhim el-Bilbîsî'ye ait muh-
tasarları günümüze kadar gelmiştir (Ha-
med el-Câsîr, sy. 65-66 [1992], s. 138 vd.).
Emilio Molina López ve Jacinto Bosch Vilá,
Ruşâtî'nin *İktibâsü'l-envâr*'i ile İbnü'l-
Harrât el-İşbilî'nin muhtasarında yer alan
Endülüs'le ilgili kısımları derlemiş, bu der-
leme, müellifler ve eserleri hakkında bilgi
veren bir giriş yazısıyla birlikte *el-Ende-
lûs fi İktibâsü'l-envâr ve fi'htişâri İkti-
bâsü'l-envâr* adıyla yayımlanmıştır (Mad-
rid 1990). Muhammed Sâlim Hâşim de bu
çalışmanın sadece metin kısmını *İktibâ-
sü'l-envâr ve iltimâsü'l-ezhâr fi ensâ-
bi's-şahâbe ve ruvâti'l-âşâr* ismiyle neş-
retmiştir (Beyrut 1420/1999). 2. *İzhârü
fesâdi'l-i'tikâd bi-beyânî sû'î'l-intikâd*.
Devrin Meriye kadısı müfessir İbn Atiyye
el-Endelüsî'nin *İktibâsü'l-envâr*'a yaptığı
eleştirilere cevap olarak kaleme alınmış-
tır. 3. *el-İ'lâm bi-mâ fi kitâbi'l-Mü'telif
ve'l-muhtelif li'd-Dârekuḥni mine'l-ev-
hâm* (Kettânî, s. 116).

Ruşâtî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri
üzerine bazı makaleler yazılmıştır. Bunlar
arasında Emilio Molina López'in "Almeria
Islamica: Puerta de Oriente, Objetivo Mi-
litar" ("Nuevos datos para su estudio en el
'Kitâb Iqtibâs al-anwâr' de al-Ruşâtî", *Ac-
tas del XII Congreso de la U E A I*, Malaga
1984, Madrid 1986, s. 559-608), Jacinto
Bosch Vilá'nın "Una Nueva Fuente Para la
Historia de al-Andalus: el Kitâb Iqtibâs al-
anwâr de Abû Muḥammad al-Ruşâtî" ile
(*Actas del XII Congreso de la U E A I*, Ma-

laga 1984, Madrid 1986, s. 83-94) "el Kitâb
Iqtibâs al-anwâr de Abû Muḥammad al-
Ruşâtî. Analisis de la Obra y de las Noticias
Sobre al-Andalus" (*Mecelletü'l-Ma'hedi'l-
Mişri li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye fi Madrid*,
XXIII [1985-1986], Madrid 1986, s. 7-13) ve
Juan Castilla Brazales'in "El Iqtibâs al-an-
wâr: Fuente para la reconstrucción de la
obra geográfica de al-Râzi" (*Qurtuba*, V
[Cordoba 2000], s. 41-67) adlı çalışmaları
önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Beşkûvâ, *eş-Şıla*, Kahire 1966, I, 297; Yâ-
kût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 45; İbn Hallikân, *Vefe-
yât*, III, 106-107; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mu'cem* (nşr. F.
Cordera), Madrid 1885, s. 217-222; Zehabî, *A'lâ-
mü'n-nübelâ*, XX, 258-260; a.m.f., *Tezkiretü'l-
huffâz*, IV, 1307-1308; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-
Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim
v.dğr.), Beyrut 1405/1985, XII, 239; Süyûtî, *Lüb-
bü'l-Lübâb fi tahriiri'l-ensâb* (nşr. M. Ahmed Ab-
dülazîz – Eşref Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1411/
1991, I, 353; Makkarî, *Nefḥu't-tib*, IV, 462; Keş-
fü'z-zunûn, I, 134; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 456; Keh-
hâle, *Mu'cemü'l-mü'elliḥîn*, VI, 90; Kettânî, *er-Ri-
sâletü'l-müstetrafe*, s. 115-116, 126; Zirikî, *el-
A'lâm* (Fethullah), IV, 105; Abdülkâdir Zimâme,
"er-Ruşâtî el-Endelüsî", *MMLADm*, LXVII/3 (1992),
s. 400-410; Hamed el-Câsîr, "Ensâbü'r-Ruşâtî el-
Endelüsî ve muhtaşarâtüh", *RHM*, sy. 65-66
(1992), s. 131-150; Maribel Fierro, "al-Ruşâtî",
EP (İng.), VIII, 635-636; Muhammed Hişâm en-
Na'sân, "er-Ruşâtî", *Mevsû'atü a'lâmi'l-ulemâ'
ve'l-üdeba'i'l-Arab ve'l-müslimîn*, Beyrut 1427/
2006, X, 300-303.

HAYATİ YILMAZ

RÜŞENİ

(bk. DEDE ÖMER RÜŞENİ).

RÜŞENİYYE

(الروشنية)

Halvetiyye tarikatının
Dede Ömer Rüşeni'ye
(ö. 892/1487)

nisbet edilen ana kollarından biri.

Kurulduğu Azerbaycan'dan Anadolu'ya,
Anadolu'dan Balkanlar, Suriye, Mısır, Ku-
zey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney
Asya'ya yayılan Halvetiyye tarikatı, özel-
likle ikinci pîr Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'den
sonra çeşitli kollara ayrılarak İslâm dünya-
sının en yaygın tarikatı haline gelmiştir.
Yahyâ-yı Şîrvânî'nin halifesi Dede Ömer
Rüşeni tarafından kurulan Rüşeniyye, Hal-
vetiyye'nin ilk ana koludur. Tarikatın silsi-
lesi Dede Ömer Rüşeni, Seyyid Yahyâ-yı
Şîrvânî, Sadreddîn-i Hiyâvî, Hacı İzzeddin
Türkmânî, Ahî Mîrem Halvetî vasıtasıyla
Halvetiyye tarikatının pîri Ömer el-Halve-
tî'ye ulaşır.

Aydın ilinden olduğu için şiirlerinde "Rü-
şeni" mahlasını kullanan Dede Ömer, Ana-
dolu'daki ilk Halvetî şeyhlerinin önde ge-
lenlerinden ağabeyi Alâeddin Rûmî'nin (Ali
Halvetî) tavsiyesiyle Bakû'ye giderek Yah-
yâ-yı Şîrvânî'ye mürid oldu, kısa sürede
sülûkünü tamamlayıp hilâfet aldı, Şîrvânî
kendisini irşad göreviyle Anadolu'ya gön-
dermek istediye de mürşidinden uzak
kalmamak için yine onun rızasıyla Kara-
bağ, Berde ve Gence gibi civar bölgeler-
de irşad faaliyetine başladı. Şeyhinin vefa-
tından sonra onun yerine geçen Rüşeni,
Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Teb-
riz'i başşehir edinmesinin ardından ken-
disini davet etmesi üzerine Tebriz'e gitti
ve sultanın hanımı Selçuk Hatun'un yap-
tırdığı dergâha yerleşti. Uzun Hasan'ın sa-
rayında cuma günleri âlim ve sanatkârlar-
la yapılan toplantılarda daima en büyük
saygıyı gören şeyh oldu. Uzun Hasan'ın ve-
fatından sonra oğulları Sultan Halil ve Sul-
tan Yâkub zamanında da aynı itibarı gör-
dü. Sultan Yâkub ona çeşitli ihسانlarda bu-
lundu ve Cihan Şah'ın işi olan kızının yap-
tırdığı hankahı (Cihan Şah Hankahı) ona
tahsis etti.

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin halifelerinden bazı-
sının mârifetullahı, bazısının cezbe-i ilâ-
hiyyeye, bazısının zühd ve takvâya mazhar
olduğu belirtilirken Dede Ömer Rüşeni'n-
in aşk-ı ilâhiyye mazhar olduğu kaydedil-
miştir (Yûsuf b. Ya'kûb, s. 15). Nitekim
onun birçok manzumesinde samimi ya-
karışlarla ilâhî aşk ve Allah'a yakınlık duy-
gularını işlediği görülür. Rüşeni, Muhyid-
din İbnü'l-Arabî'nin çizgisini takip etmiş,
özellikle *Fuḫûsü'l-hikem*'deki bazı görüş-
lerine yapılan itirazlara cevap vermiştir
(Muhyî-i Gülşenî, s. 90). Onun tasavvuf an-
layışında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin de
ciddi etkisi vardır. *Neynâme* adlı mesne-
visi Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sinin ilk on se-
kiz beytinin tercümesi ve kısmen şerhi,
Çobannâme'si de *Meşnevî*'deki "Mûsâ-
Çoban" hikâyesinin serbest bir çevirisidir.
Dede Ömer'in Mevlânâ'nın görüşlerini be-
nimsemesi, Rüşeniyye'den ayrılan Gülşe-
niyye şubesiyle Mevleviyye tarikatı arasın-
da daha sonra meydana gelen yakınlığın
temelini oluşturmuştur.

Rüşeniyye daha çok Azerbaycan çevre-
siyle Tebriz ve civarında yayılmıştır. Doğu
ve Güneydoğu Anadolu'ya da geldiği ve Er-
zurum, Diyarbekir gibi şehirlerde yayıldığı
kaydedilmektedir (Sarı Abdullah Efendi, s.
142). Halvetiyye'de seyrü sülûk yedi isimle
(lâ ilâhe illallah, Allah, hû, hak, hay, kay-
yûm, kakhâr) yapılırken Rüşeniyye'de De-
de Ömer'in beş isim daha (vehhâb, fettâh,